

Litteraturöversikt

Skånsk arkitektur 1878–1945 – en negligerad epok belyst

Torkel Eriksson, *Rådhuset i Helsingborg. Byggnaden, konsten, människorna*. Helsingborg 1996. 188 s. 166 bilder, varav 98 i färg. Summary. Gillet Gamla Helsingborgs Handlingar nr 33. ISBN 91-630-4949-X.

Bertil Nilsson, *Arkitekten och tiden. John Smedberg och hans verk 1878–1913*. 157 bilder, varav 62 i färg. Stockholm 1996. ISBN 91-7203-111-5. Pris ca 270:–

Tyke L. Tykesson och Björn Magnusson Staaf, *Arkitekterna som formade Malmö. En modern stad växer fram 1878–1945*. I samarbete med Stadsbyggnadskontoret i Malmö. Summary. 480 bilder, varav 89 i färg. Andra reviderade upplagan. Stockholm 1997. ISBN 91-7203-113-1. Pris ca 600:–

Historien formar aldrig bilden av det förgångna, det gör skrivande historiker. Källor skall kritiskt granskas, litteraturen i ämnet värderas. Samtida tryck tillhör det mera förrådiska bakgrundsmaterialet. Allt detta är lärdom på grundnivå i ämnet historia. Tyvärr har de konst- och arkitekturhistoriker som behandlat byggnadskonsten 1850–1950 med få undantag varit alltför beroende av tryckta arbeten och centralt förvarade ritningar i, framförallt, Överintendentsämbetets arkiv. Inte ens monumentet självt, som är den främsta källan till sin egen historia, har alltid besökts. Sammanhanget med övrig arkitektur inom och utom landet blir av naturliga skäl skevt, då man arbetar vid biblioteksbord.

Utan egen grundforskning kan man inte avvinna andras arbeten »nya och klyftiga aspekter» som forskningslata brukar säga. Riktigt illa blir det när en kompilation som Eva Erikssons *Den moderna stadens födelse*, 1989, lyckas fånga upp allt intresse till nackdel för seriös arkitekturforskning. Bortsett från att bokens refe-

rensgrupp medvetet gått förbi flertalet av de för epoken väsentliga monumentalbyggnaderna, upptages endast vad som behandlats i någon publikation. Att ge sig ut på fältet och grunda sin uppfattning på egna iakttagelser kan vara både tidsödande och dyrt, särskilt när det gäller rikstäckande inventeringar som exempelvis H. O. Anderssons och F. Bedoires *Bankbyggande i Sverige*, 1980. Resultatet blir dock ett annat med säkra slutsatser och för övrig forskning berikande sammanhang.

Att det mesta som behandlas i föreliggande böcker varit ganska okänt utanför Skåne, annat än för läsare av stadsskildringar och passerande arkitekturhistoriker, har sin förklaring. Grunden för skrivelser om epoken 1870–1920 har ofta inskränkt sig till *Teknisk Tidskrift*, senare *Arkitektur*, med dess förnämliga presentationer av svensk byggnads- och inredningskonst. Först sent blev man medveten om att redaktionen i stort endast uppmärksammade arbeten av medlemmar i Teknologföreningen, vars organ *Teknisk Tidskrift* var. Vad vi med ett senare begrepp skulle kalla fackliga intressen skar t.o.m. bort arkitekter som var verksamma i landsorten, även om dessa fått den allena sälliggörande utbildningen på Tekniska Högskolan och Konstakademien samt var knutna dit och till Överintendentsämbetet. En arkitekt som Adrian C. Peterson fick knappast något presenterat i *Teknisk Tidskrift* trots sin obligatoriska utbildning och trots att han var sin tids mest mångsidige och produktive arkitekt på högsta nivå – han hade utvandrat till Göteborg.

Skånearkitekterna rönste samma öde. Visserligen var förvånansvärt många utbildade på samma sätt som sina kolleger i Stockholm, men andra hade, liksom flertalet norska arkitekter, fått hela sin utbildning i Tyskland. De var därmed automatiskt inkompetenta, avvisades från tävlingar och förtegs till sin sorg. För att råda bot på likgiltigheten i Kungl. Huvudstaden bör-

jade Malmöarkitekten Harald Boklund utge *Byggnadstidningen* 1908 i syfte att presentera skånsk arkitektur.

Torkel Eriksson hör till de medeltidsspecialister som med framgång sysslat med andra tidsavsnitt. Man kunde tycka att kunskap om all arkitektur borde vara den resonanslåda mot vilken varje arkitekturhistoriker arbetar. Att intresset fokuseras över en viss period är däremot naturligt. Desto mera givande blir den korsande forskning som Eriksson bedriver. 1994 publicerade han en förtjänstfull bok om Kärnan i Helsingborg och dess restaurering. Med den föreliggande monografien över Rådhuset tar Eriksson helt steget över i artonhundratalet med ett välskrivet och vackert illustrerat äreminne över en av Sveriges märkligaste byggnader.

Tiden och tillkomsten dokumenteras genom omfattande källforskning. Liksom i de nedan anmälda Malmöböckerna ges en skakande bakgrundsskildring av hur dessa båda städer, som man vant sig vid att betrakta som rika, såg ut 1850. Först med »konsulernas tid», från omkring 1860 till 1914, omvandlades Helsingborg från idyllisk köpstad vid Sundet till industristad. Som i övriga Sverige blev järnvägen den navelsträng som närde uppvaknandet till en ny era. Hamnen byggdes ut, ovanför den lades en ny stadsdel kring Drottninggatan med raka gator, rätvinkliga kvarter och monumentalbyggnader. Längre ut uppfördes den nygotiska Gustav Adolfs-kyrkan i dyrbart rött, maskinslaget tegel, ritad av Gustaf Hermansson. Med sin blott arton meter långa fasad framstod det gamla rådhuset från 1798 närmast som en hundkoja bredvid det nya. Relikten revs utan saknad sedan nybygget invigts 1897.

Liksom många andra borgerliga manifestationer under epoken, från Nationalmuseum i Stockholm till Ragnar Östbergs stadshus, blev genomförandet av nygrundarnas storvulna planer på ett tidsenligt rådhus en historia om förseningar, rättgångar men framför allt pengar. För att motivera den stora skalan hade stadens fäder också lagt in både polis- och brandstationer i huset. Givetvis hade man för att få igenom det stora verket tagit till i underkant, här som idag. Protokoll och inlagor speglar å andra si-

dan en målmedvetenhet och en imponerande strävan att besegra alla hinder.

Eriksson presenterar tre av tjugotre inkomna tävlingsförslag 1889. Bedömningen ägde rum i Stockholm (!) och presenterades därför i *Teknisk Tidskrift*. Eriksson hävdar oriktigt att projekt som inte belönades i epokens tävlingar återlämnades och därför inte bevarats. Normalt kunde de arkitekter som dragit en nitlott själva återta sina ritningar. Då samma jurymedlemmar förekom som domare och tävlingsdeltagarna vanligen inte fick upprepa ett förslag, underlät ofta de icke belönade arkitekterna att avhämta sina mappar. Med viss tur kan man påträffa dessa i något arkiv, ofta utan notering i arkivförteckningen.

Som så ofta vid denna tid var det en ung och oprövad arkitekt som vann. Alfred Hellerström (1863–1931) var blott tjugosex år då han påbörjade den karriär i Helsingborg som slutade med att han blev stadsarkitekt 1903. Förutom restaureringen av Kärnan 1893 utförde han ritningar till en rad byggnader i Helsingborg, främst skolor. Välkänt är också Grand Hotel i Lund med ett yttre som varierar en av rådhusets fasader.

Ett särskilt kapitel ägnas som sig bör stil och förebilder. Eriksson påpekar att rådhuset är en omisskännlig artonhundratalsbyggnad, inte en kopia av något äldre. Han anger en rad byggnader från tysk, italiensk, nederländsk och engelsk gotik som fått låna drag i den självständiga sammansmältning som var typisk för seklet. Tyvärr dyker ånyo fel arkitekt upp för Eslövs kyrka. Som framgått i tryck är denna ritad av Carl Möller, inte Salomon Sörensen.

Tyvärr avstår Eriksson från närmare formalanalyser. Han kunde ha påpekat att rådhuset är ett tidstypiskt exempel på den kubiska, tunga arkitektur i Sverige som blir karaktäristisk för åren 1890–1920. Någon klar gestaltungslinje går dock inte att urskilja här, det svenska byggnadsområdet var för litet. Det tidigare rådhuset i grannstaden Landskrona (1882–84; arkitekt Ove Pedersen) visar en sluten form med ett underdimensionerat, fegt torn placerat på mitten, flankerat av symmetriskt gestaltade sidopartier.

I Helsingborg är formspråket genomgående

expressivt med en påtaglig asymmetri som bidrar till att göra exteriörerna livligare, än vad som var vanligt i den ofta ängsligt korrekta nygotikens Sverige. Märklig är baksidan med sina rastgårdar. Här har funktionen tagit över formen. Blocket är plötsligt urgröpt med fascinerande perspektiv som skär in i den mörka tegelkroppen.

Även kampanilen med sin kyrktornshöjd skulle återkomma. Författaren påpekar vad man kanske inte direkt ser, att tornet är något förskjutet. Vagt uppfattad asymmetri inom en helhetsform hör sedan antiken till de medel som bryter upp den doktrinära stelhet som utmärker mindre konstnärligt begåvade arkitekter. I Norrköpings rådhus 1906–10 av Isak Gustaf Clason, som representerar den blocklika gestaltningen i ett senare, klassicistiskt lugnare stadium, återkommer Hellerströms torn i sublimerad gestalt. Med tanke på att Helsingborgs rådhus klätts i maskinslaget rött tegel frågar man sig också vad denna byggnad betytt för Ragnar Östberg då han skapade Stockholms stadshus. Slentrianmässigt brukar man i mästarrens följd anföra Köpenhamns rådhus som närmaste referens, aldrig peka på inhemska förebilder från den tidigare epoken. Visserligen kom Stadshuset att bli den kubiska arkitekturens sista, mera poetiska omdiktning av gamla motiv, men nog måste Östberg ha gått runt Helsingborgs rådhus och valt och valt bort.

Av särskilt värde är kapitlet om den inre och yttre konstnärliga utsmyckningen som genomgående är av hög klass. Märkligast är Gustaf Cederströms svit av stora fönster i målat glas, återgivna i färg på helsidor. Liksom flertalet glasfönster i Sverige under 1800-talet utgör de tavlor av renässanstyp, inte glas med djupa, dunkla färger på medeltidsmanér.

De båda andra arbetena berör nästan helt arkitektur i Malmö. Både biografien över arkitekten John Smedberg av Bertil Nilsson och Tykessons och Staafs inventering 1878–1945 är översiktliga redovisningar, utan det detaljstudium som en byggnadsmonografi medger.

Den glädje man känner över Erikssons bok inställer sig inte vid läsningen av Bertil Nilssons arbete om John Smedberg. Sitt värde har den

som presentation av en för de flesta okänd arkitekt vars produktion var i nivå med tidens ledande byggnadskonst. Ritningar i stort format och goda svartvita illustrationer väcker beundran för arkitekten, men flertalet nytagna färgbilder är amatörmässiga med sneda vinklar och gräll blyxtbelysning. Förvånningen blir desto större då samma kvalitetsmedvetna förlag (Carlssons) samma år publicerat den nedan nämnda boken om Malmöarkitektur – där f.ö. Smedberg också lyfts fram – med ett förstklassigt bildmaterial.

Framställningen är genomgående ovetenskaplig, trots att biografien berikas av tre avslutande förteckningar över byggnadsverk, byggmästare, kostnader o.a. med data som tagits ur ett omfattande källmaterial. Då manuset är en utvidgning av en uppsats i konstvetenskap vid Lunds universitet frågar man sig vad handledaren gjort. Så vaga uttryck som påträffas sida efter sida hör inte hemma i ett akademiskt arbete, exempelvis »vid en s.k. ateljé» (s. 14), »putsad i vit eller möjligen ljus pastellfärg» (s. 74), »det kan kanske vara av intresse att här redogöra för» (s.79), »lär ha hämtat idén från» (s.94). Vändningar som »nuvarande», »i skrivande stund» osv. hör inte heller hemma i studier som vänder sig till evigheten. Än värre är den konsthistoriska valhäntheten. Man frågar sig om förlaget upphört att låta faktagranska manus, när man gång efter annan möter groddor som »Denna epok har ... kallats stileklekticismens tid, eftersom man blandade och gav utan större betänkligheter. Eftervärlden har ofta klandrat den tidens arkitekter för dessa tilltag.» (S. 45.) »Stilmässigt kan jag inte direkt hänföra skolan till någon av tidens historiska stilarter, förutom att den har vissa nyklassicistiska drag» (s. 72).

Härmed har ett porträtt i helfigur av Smedberg gått förlorat. Erfarenheten visar att ingen i ett litet land som Sverige återkommer till samma ämne, hur betydande det än är. Eller tar upp arkitekter som på ett förtjänstfullt sätt behandlats i otryckta licentiatavhandlingar.

John Smedberg (1851–1913) växte upp och bedrev sedvanliga akademistudier i Stockholm, men blev som Hellerström valskåning. Han ritade en rad betydande byggnader i Malmö och

några utanför samt kom att under trettiofyra år verka som lektor vid Tekniska Elementarskolan. Andra offentliga uppdrag och deltagande i stadens sällskapsliv bidrog till att Smedberg gick förmögen i graven. Han var således betydande, inte bara för sina byggnader, utan också för det positiva inflytande han hade på beslutsfattare och yngre arkitekter och byggmästare i Skåne.

Det synliga beviset på Smedbergs betydelse utgör de bevarade byggnaderna, som än i dag hör till Malmös främsta efter en lång period av sedvanlig nedvärdering; endast ett fåtal har rivits.

Liksom många av sina samtida yrkesbröder följde Smedberg modets växlingar avseende stil- och utförandepaxis. Stora fastigheter i tung senklassicism utgör Förlagshuset (under många år Sydsvenska Dagbladets hemvist), Telegrafverkets hus och Hushållningssällskapets pampiga fastighet från mitten av åttiotalet. En förminskning av den senare är Riksbankens hus (1886–88), en av solitärerna i den malmoitiska arkitekturen. Tack vare de mindre dimensionerna kom det palatsschema mera till sin rätt som i Hushållningssällskapets hus kav-lats ut för att täcka och strukturera en mångdubbelt större fasadyta. I Riksbankshuset – utfört i nyrenässans som många bankhus vid denna tid – blandas fasadmaterialet. De flotta putsorgierna efter klassiska dekorförebilder har reducerats till riksbankssalens yttre, en trappa upp. Fönster- och dörrömfattningar samt lister lyser vita och binder samman murarna i mönstermurat, rött tegel. Interiören, som länge rymde Stadsarkivet, är välbevarad med rik och dyrbar utsmyckning.

Smedberg ritade inga kyrkor. Däremot uppfördes Betelkapellet 1887 (rivet) med basilikal resning och en ljus fasad som för tankarna till tidens synagogor. 1901–03 tillkom Malmö synagoga, betydligt originellare gestaltad i orientalisk stil av kontinental typ. Tryckta kupoler kröner mittfasaden och de pylonartade sidopartierna. Det ursprungligen röda teglet har i senare tid delvis täckts med ljus puts som omger hästskeformade portaler och fönster. Därmed har byggnadens ungdomässiga karaktär ytterligare framhävts.

Smedbergs originellaste skapelse blev Malmö museum 1898–1901. Inspirerad av dansk slottsarkitektur från fjorton- och femtonhundratalet utgör den ett imponerande frosseri i tegel. Motivens mångfald speglar den *horror vacui* som var karaktäristisk för 1890-talets Sverige. Som en påminnelse om Skånes förlutna står den närmare den uppsvenska arkitektur som benämns nationalromantik, än det i övrigt besläktade rådhuset i Helsingborg med sina förebilder utanför Skandinavien. Samma strävan att gestalta var och en av de fyra fasaderna finns också här. Endast entrésidan är symmetriskt uppbyggd, men så starkt uppsplittad i arkitekturdelar, ojämna fönsteraxlar och mönstermurning, att den verkar lika asymmetrisk som övriga fasader. Museet flyttade till Malmöhus och Smedbergs byggnad blev stadsbibliotek. Då Henning Larsen fick i uppdrag att rita ett annex (invigt 1997) valde han att arbeta i stora, enkla glasformer för att inte kollidera med tegelfantasien.

Även Smedbergs byggnad för Elverket har fått tillskott i sen tid och kom som »återanvänd» att gå under namnet Rooseum. Liksom hos Ferdinand Boberg märks även här brukarens ande, även om det yttre klätts i rött tegel som mönstermurats på sedvanligt skånskt vis. Exteriören med sina system av bågformer maskerar en industrialläggning efter ny uppförandeteknik. De tomma hallarna visade sig vara idealiska som konstmuseum den dag man började diskutera rivning.

Som för många regionalt verksamma arkitekter blev skolarkitekturen Smedbergs bredaste arbetsfält. Särskilt rikets tre större städer präglas av sina undervisningsbyggen årtiondena omkring 1900. Efter tre blygsammare anläggningar i början av åttiotalet började Smedberg med större budget till sitt förfogande att ge sina skolor samma monumentalgestaltning som präglar folkskoleslotten i Stockholm och Göteborg. Flickläroverket 1883–84 utfördes i Christian IV- eller Rosenborgsstil liksom den Schinkel-inspirerade Pildammsskolan (1887–89, riven), båda med stora fönsterzoner. Voly-men ökar i Tekniska Elementarskolan med annex (Pauliskolan) vid mitten av nittotalet. Anknypningen till tysk sengotik är påtaglig i form-

språket. Murningen utfördes däremot i gult skrombergategel med mörkbrunt glaserat tegel för dekor. Omkring 1900 gör sig helt nya stilideal gällande. Realskolan (S:t Petri) 1903–08 med sina förebilder i münsterbarock kröns av väldiga slottsliknande huvar och långa takfall. Den majestätiska anläggningen är murad, denna gång i ljusbrunt tegel från Stabbarp. Anknytningen till jugend är dock mer påtaglig i interiörerna. Smedbergs mest jugendpräglade skolbyggnad blev Johannes folkskola 1907–10, även om de rundade gavlar som delar upp fasaden visuellt byttes ut mot gotiserande spetsgavlar. Huven i barockjugend behölls dock på det tunga, asymmetriskt ställda borgtorn som utgör anläggningens dominant.

Bland Smedbergs mindre fastigheter kan nämnas det Rothsteinska huset 1907–08 och Sparbanken Bikupan 1907–14. Jugenddragen finns kvar, men man iaktar här den ånyo frambrutande klassicism som skulle karaktärisera perioden 1910–30. Hade Smedberg inte drabbats av hjärnblödning sommaren 1912, skulle han kanske gått in i en ny utvecklingsfas – eller blivit omodern som Boberg. Nu fick han liksom Gustaf Wickman gå bort på höjden av sin karriär.

Tykessons och Staafs corpusverk *Arkitekterna som formade Malmö* är unikt i sin omfattning. Här arbetar man inte med någon enskilda byggnad eller arkitekt, utan har försökt täcka en hel tidsperiod. De närmare femhundra illustrationerna i svartvitt och färg med äldre bilder, ritningar och planer är alla väl valda. Anmälaren har ingen möjlighet att bedöma de tusentals fakta som redovisas. Då den föreliggande, andra upplagan anges vara reviderad, torde en viss felprocent föreläggas liksom i vissa Stockholmsöversikter.

Samma invändningar som gäller Eva Erikssons bok måste dock göras här. Skriver man ett arbete om arkitekter som format en stad, kan man inte i det närmaste gå förbi de arkitekter som skapade några av stadens märkligaste profana och kyrkliga monumentalbyggnader. Vissa av dem är dessutom mera framträdande i stadsbilden än många fastigheter i kvartersfasaderna. Visserligen avbildas Emil Langlets S:t

Pauli, men inte Caroli kyrka. »Påli» utgör dessutom navet i den nyanlagda stadsdel som benämns Rörsjöstad. Rent groteskt blir det, då S:t Pauli som är en av Sveriges största kyrkor, ges en jämförelsevis liten bild i kapitlet om Oscar Hägg och hans hyreshus. Å andra sidan består Malmö stadsteater två exteriörbilder såsom varande en idag mera politiskt korrekt byggnad.

Boken är pedagogiskt upplagd med en kort bakgrund och en avslutande, något svepande sammanfattning (felaktigt kallad epilög) av den redovisade epokens byggande. Huvuddelen utgörs av kapitel med presentationer av de arkitekter som volymmässigt skulle komma att dominera den nya stadsbilden. Ibland blir dessa på ett omotiverat sätt hopbuntade i samma kapitel, även om de inte samarbetat. För läsare som i första hand vill slå upp fakta ges en aptitlig verkförteckning med porträtt och namnteckningar som gör att arkitekterna känns ännu mera levande. I en biografisk snabbskiss upptas även de byggnader utanför Malmö, som författarna känner till. Några presentationer på absolut fullständighet har boken inte ens för Malmö stad. Till användbarheten bidrar omfattande förteckningar över litteratur och personer. Adressregistret följer dessvärre helt gatunumren, vilket medför att ingen byggnad redovisas under sitt eventuella egenamn. Då gatunumret sällan anges i texten är korrelationen mellan text och adressregister nästintill obefintlig. Ett arbete av så omfattande slag som det föreliggande skall kunna användas även utanför Malmö.

Huvudkapiteln har som sig bör ägnats John Smedberg, Salomon Sörensen, Alfred Arwidius, Harald Boklund och August Lindvall, Oscar Hägg och Axel Stenberg samt Theodor Wählin, som blev domkyrkoarkitekt i Lund och Frans Ekelund, senare stadsarkitekt i Landskrona. De sistnämnda var alltså verksamma i Malmö endast i sin ungdom. Ett stort antal byggnader ritades också av August Eve, Carl Melin, Fritz Österlind, Carl Rosell, Birger Linderoth, Gösta Olson samt August och Carl-Axel Stoltz. Av de sjutton arkitekterna anges inte mindre än sex vara födda utanför Skåne. Vår för Langlet, Ferdinand Boberg och Kristianstad-

pojken Axel Anderberg, som ritade en av Malmös största kyrkor (S:t Johannes), ytterligare tre hus i Malmö samt teatern i sin födelsestad o.a. inte består samma presentation därför att de uppfattas som »utifrån kommande arkitekter» (s. 248) är således obegripligt.

Malmöarkitekternas byggnader speglar utvecklingen från stilhistoriskt präglade verk över skånsk nationalromantik till klassicism, för att sluta i lyxfunkis och enkla bostadshus efter 1930. I vissa fall tvingade det begränsade arbetsområde som Skåne trots allt är, flera av arkitekterna till en anpassning efter stilsvängningarna. Sammantaget uppfördes 1878–1945 byggnader som i omfattning och kvalitet endast kan jämföras med arkitekturen i Stockholm och Göteborg under samma år. Originalitet i så måtto att inget liknande finns i Sverige, utmärker också Malmöarkitekternas verk. Mycket har rivits, men en lokal opinion synes nu ha stämt i syndafloren. Således var det vanligt folk, inte någon antikvarisk myndighet, som hindrade att Caroli kyrka revs. Malmö kyrkoförvaltning hade tänkt sig ett rejält tillskott i kassan genom att låta tomten införlivas med det köpcentrum som fått sitt namn efter kyrkan. En triumf för bevarandebestyrarna är givetvis återrestaureringen av Wählin's ungdomsverk, Hippodromen, invigt 1898, återinvigt 1994.

Boken ger ett omfattande stycke lokalhistoria, årtionde för årtionde gestaltad i byggnader. Arkitekterna får spela bokens »huvudroller». Mindre sägs således om beställarna och de ekonomiska bevakelsegrundarna för enskilda byggnader eller varför man valde en viss arkitekt och lät denne rita i en viss stil. Den som sysslat med fallstudier vet dock att inte ens historiker alltid får fram de förklaringar som krävs. Särskilt för privata byggnader saknar forskaren vanligen enskilda arkiv att gå till. Om något kodifierats är det huvudsakligen rubriker till räkenskaper. Författarna till denna omfattande genomgång har inte använt annat arkivmaterial än »stadsbyggnadskontorets arkiv», vilket kort noteras i början av litteraturförteckningen. Även i samband med offentligt byggande, där mera material bevarats, går det emellertid till som annars. Synpunkter och be-

slut har i alla tider oftast meddelats muntligen – kanske inte utan viss avsikt.

Sett mot arbetets stora förtjänster i övrigt är den arkitekturvetenskapligt litet haltande framställningen också beklaglig. Visserligen har författarna en ledig – ibland alltför yvig – skrivstil, men en arkitekturhistoriker av facket borde ha tvättat manuset. Romantiken var inte en reaktion på 1800-talets samhällsförändringar (s. 24), den uppstod av andra skäl på 1700-talet. Man kan heller inte tala om »ett romantiskt färgat ingenjörskap i sekelskiftets Malmö» (s. 246). På nästa sida införs för framställningen irrelevanta uttydningar av liberalism och marxism. Att den imponerande Malmöarkitekturen på något sätt skulle kunna knytas till klasskampen (sic) håller anmeldaren för nattståndet prat. Klasssystemet har naturligtvis alltid reflekterats i arkitekturen, liksom människors livsvillkor under olika skeden. Att funktionalismen kopplas till »en socialistisk världsuppfattning» (s. 188) är praktiskt riktigt i vissa fall, men inte historiskt. Funkisen blev inte omedelbart ett resultat av att det gamla klassamhället »lidit fullständig bankrutt» med första världskriget. Liksom mycket inom den moderna konsten och musiken fanns den redan före 1914. Enkla byggnadsformer och släta fasader efter geometriska figurer, liksom okomplicerade rumsplaner påträffas inom all arkitektur, i Sverige exempelvis romanska kyrkor, sädesmagasin eller mindre herrgårdar. Ytterst var funkisen historiens enklaste byggnadsform – och samtidens billigaste.

Funktionalismens genombrott råkade i Sverige sammanfalla med socialdemokratiens. Så var inte fallet i andra länder, där funkisstilen slog igenom efter 1920. I Stalins Sovjet, Italien och det nationalsocialistiska Tyskland sökte man sig ideologiskt bakåt mot en alltmäta megalomanisk klassicism eller rentav barock under trettioalet. Endast för fabriksbyggnader, kraftverk o.dyl. passade funktionalismen. – Det i sammanhanget ointressanta påståendet att Lenin på väg mot Petrograd och den ryska revolutionen 1917 (som genomförts en månad tidigare medan Lenin satt vid ett kafébord i Zürich) lär ha inmundigat en måltid på Hotel Savoy, ger också en onödig rad i personregistret:

»Lenin, Vladimir Iljitj Uljanov (1870–1924), revolutionär s 120»!

De olika defekter som vidlåder framställningen finner anmeldaren särskilt beklagliga då Tykessons och Staafs arbete är en av de mest

betydande och vackra böcker som framställts inom svensk arkitekturhistoria.

Krister Malmström

Sulitelmvägen 12, 167 35 Stockholm

